

NURT SVD, t. 149, nr 1, 2021, s. 199-213.

ISSN 1233-9717

Sławomir Ropiak¹
slawomir.ropiak@uwm.edu.pl
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
ORCID: 0000-0002-4123-9902

Wychowanie do świętości w Kościele celebrującym liturgię z perspektywy czterdziestu lat po *Catechesi tradendae* Jana Pawła II

Education to Holiness in the Church Celebrating the Liturgy
from the Perspective of Forty Years after John Paul II's
Catechesi tradendae

Cytacja: Ropiak S., *Wychowanie do świętości w Kościele celebrującym liturgię z perspektywy czterdziestu lat po Catechesi tradendae Jana Pawła II*, Nurt SVD, t. 149, nr 1, 2021, s. 199-213.

Streszczenie

W świetle *Catechesi tradendae* parafia jest głównym i zwyczajnym miejscem wychowania katolickiego. Wspólnota wierzących, regularnie gromadzących się na liturgii, a także osoby sporadycznie praktykujące, w jednej czynności liturgicznej otrzymują „chleb zdrowej nauki i chleb eucharystyczny”. Liturgia Słowa z homilią jest uprzywilejowanym i skutecznym środkiem w wychowaniu. W liturgii głównym wychowawcą jest Bóg ze swoim autorytetem. Posłuszeństwo wiary sprawia, że zarówno duchowni, jak i świeccy tworzą zróżnicowaną wspólnotę wsłuchującą się w objawienie Boże i uobecniają Królestwo niebieskie. „Credo” to najznakomitszy wyraz doktryny i narzędzie do kształtowania posłuszeństwa z wiary. Należy wyraźnie podkreślić inspirującą rolę liturgii w wychowaniu w rodzinie, gdy rodzice i dzieci razem przeżywają sakramenty, niedziele i uroczystości roku liturgicznego, a następnie wspólnie

¹ Doktor habilitowany, pracuje w Katedrze Teologii Pastoralnej i Katechetyki Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Specjalizuje się głównie w badaniach polskojęzycznej teologii śpiewanej. W swoich publikacjach podejmował też problematykę rodzinną oraz treść nauczania Jana Pawła II.

świętują. Transcendentny wymiar wychowania liturgicznego przejawia się także w tym, że Bóg jest głównym celem odniesień, modlitw, wewnętrznych aktów woli, moralnych decyzji, szlachetnych postanowień i ostatecznych pragnień.

Słowa kluczowe: Jan Paweł II, wychowanie, *Catechesi tradendae*, liturgia, katecheza.

Abstract

In the light of the *Catechesi tradendae* the parish is the main and ordinary place of Catholic education. The community of believers who gather regularly for the liturgy as well as occasional practitioners receive "the bread of sound doctrine and the Eucharistic bread" in one liturgical celebration.

The liturgy of the Word with the homily is a privileged and effective means of education. In the liturgy the chief educator is God with his authority. Obedience to faith enables both clergy and laity to form a diverse community that listens to God's revelation and make the kingdom of heaven present. The "Creed" is the most exquisite expression of doctrine and a tool for shaping obedience by faith. The inspiring role of the liturgy in upbringing in the family should be clearly emphasized when parents and children celebrate the sacraments, Sundays and the celebrations of the liturgical year together. The transcendent dimension of liturgical education is also manifested in the fact that God is the main goal of references, prayers, internal acts of will, moral decisions, noble resolutions and ultimate desires.

Keywords: John Paul II, education, *Catechesi tradendae*, liturgy, catechesis.

Wstęp

Catechesi tradendae (16 października 1979) nie należy do dokumentów liturgicznych w ścisłym tego słowa znaczeniu, jednak św. Jan Paweł II w swej adhortacji apostołskiej dotyczącej wychowania chrześcijańskiego wielokrotnie wspominał o sakramentach, ze szczególnym wyróżnieniem tego najświętszego, uobecniającego Ciała i Krew Chrystusa Pana. Zważywszy, że Sobór Watykański II wyznaczył centralne miejsce Eucharystii w życiu i działalności Kościoła (KL, nr 14), uzasadnione jest spojrzenie na problematykę katolickiego wychowania do świętości w świetle eklezyjalnej katechezy skoncentrowanej i przekazywanej w liturgii. Wyrazem dojrzałej świętości ludzkiej w rozumieniu katolickim są: „praktyka życia chrześcijańskiego; sprawowanie sakramentów; pełne uczestnictwo we wspólnocie kościelnej i wreszcie świadectwo życia apostołskiego i misyjnego” (CT, nr 18).

Wobec papieskiego dokumentu zostaną postawione pytania: co tworzy autentyczne środowisko wychowujące do wiary; w jaki sposób Kościół inspiruje w swej katechezie do świadomego uczestnictwa w sakramentach, a jednocześnie uzdalnia przez liturgię do świętego życia; jakie ukazuje wzorce osobowości oraz umacnia postawy religijno-moralne i społeczne; w czym przejawia się kształtowanie tożsamości katolickiej? Do ważnych pytań należą też kwestie związane z oddziaływaniem liturgii na proces tworzenia szlachetnych i osobowych relacji ku Bogu i między ludźmi, rozwijania przestrzeni wolności w rozumieniu katolickim, radosnego przeżywania ludzkiej godności oraz dojrzałego brania odpowiedzialności za życie własne i innych osób.

1. Parafia żyjąca liturgią zwyczajnym środowiskiem oddziaływania społecznego

W chrześcijańskim wychowaniu opartym na Objawieniu konieczne jest stałe uświadamianie sobie fundamentalnego wymiaru, jakim są transcendentne wartości: Bóg, świętość, wiara, zbawienie. W liturgii Bóg jest głównym adresatem ludzkich odniesień, modlitw, wewnętrznych aktów woli, moralnych decyzji, szlachetnych postanowień i ostatecznych pragnień. Wydaje się, że po upływie ponad półwiecza od Soboru Watykańskiego truizmem (lecz jakże ważnym) może być stwierdzenie, że pierwszym celem działalności liturgicznej jest oddawanie chwały Bogu, drugim zaś uświęcenie ludzi (Margański, 2003, s. 31-32). Kościół celebrowany liturgią wychowuje jej uczestników w szerokim znaczeniu tego słowa. Misterium Eucharystii, mimo że objawia Boga i uobecnia Go, poucza i odsłania rzeczywistość „nie z tego świata”, to jednak do końca pozostaje tajemnicą. Czytelne znaki, bogate w treść symbole, wyraźne gesty, zrozumiałe słowa formują ludzi, ale też uczą pokory, gdyż jednocześnie zasłaniają to, co dla zmysłów jest niepojęte, niewyrażalne, nieskończone, niewypowiedziane. W celebracjach liturgicznych Kościoła, a więc w ludzkich czynach, Bóg wzywa do wiary, zaufania w Jego opatrność i sakramentalnego zjednoczenia (KKK, nr 302-307).

Świętość jest atrybutem Boga, ale też pełnią człowieczeństwa w rozumieniu katolickim. Święty jest Bóg, który poprzez liturgię sakramentów usprawiedliwia i uświęca wierzącego katolika. Świętość jest darem Boga dla ludzi. Święty to ideał człowieka odkupionego, który cieszy się owocami ukończonego procesu wychowawczego. Uprzedzająca łaska Boża i współpraca z nią chrześcijanina w świadomym

wysiłku samowychowawczym stanowią cel dążeń prowadzących do upodobnienia się do Jezusa Chrystusa i zjednoczenia z Nim w nadprzyrodzonej miłości (Świerzawski, 1982, s. 316).

Liturgia poza wymiarem duchowym i sakramentalnym otwiera na bliźnich i wprowadza w perspektywę społeczną (Kraśiński, 1970a, s. 93-104). Katolicy gromadzący się na Eucharystii tworzą aktywną społeczność osób wierzących, którzy jednocześnie są poddawani oddziaływaniu budowanego przez siebie otoczenia. W adhortacji papież Jan Paweł II zwrócił uwagę na konkretne środowiska, w których zazwyczaj pracują katecheci. Nazwał je wprost „miejscami” katechizacji. Na pierwszym miejscu wymienił parafię. Dobrze, by tę kolejność zauważyć, gdyż w dzisiejszej praktyce duszpasterskiej, główny akcent pracy z młodzieżą przenosi się raczej na szkołę i ewentualnie stowarzyszenia (CT, nr 70-71). Wprawdzie mówi się o rodzinie, jednak współpraca duszpasterzy z rodzicami w aktywnym tworzeniu celebracji liturgicznych, jeszcze jest tylko postulatem, nie zaś rzeczywistością. Wyjątek stanowią przygotowania dzieci do pierwszej komunii świętej, traktowane jako wydarzenie jednorazowe, niekontynuowane w trwałych zwyczajach formacji liturgicznej (Kopeć, 1996, s. 143-162).

W świetle papieskiego dokumentu to parafia żyjąca Eucharystią stanowi naturalne środowisko wychowawcze. Według św. Jana Pawła II parafia – mimo różnych trudności – powinna wciąż odnajdywać swoje powołanie do stawania się domem rodzinnym, braterskim i gościnnym, w którym ochrzczeni i bierzmowani uświadamiają sobie, że są ludem Bożym (CT, nr 67). Jeśli mamy więc szukać odpowiedzi na pytanie o główne miejsce wychowywania katolickiego czy też oddziaływania wychowawczego w duchu katolickim, to trzeba stwierdzić, w świetle *Catechesi tradendae*, że jest nią wspólnota wierzących osób, regularnie gromadzących się na liturgii własnej parafii. „Tam w jednej czynności liturgicznej łamie się dla nich obficie chleb zdrowej nauki i chleb eucharystyczny; stamtąd są codziennie posyłani, by pełnili swe apostołskie działania wszędzie, gdzie kipi życie świata” (CT, nr 67).

Regularne uczestnictwo w niedzielnych mszach świętych we własnym kościele parafialnym utrwala w katolikach ich tożsamość chrześcijańską, niezależnie od ich wieku. W wychowaniu liturgicznym każda niedziela powinna stać się dla całej rodziny najpiękniejszym dniem tygodnia i szczególnym spotkaniem ze zmartwychwstałym Chrystusem we mszy świętej (Skreczko, 2006).

W eucharystycznej liturgii, która jest epifanią Kościoła, wyznawcy Chrystusa, starzy i młodzi, otwierają się na osobowe relacje, które pomagają im rozwijać własne człowieczeństwo w wymiarze

nadprzyrodzonym i naturalnym (Nowak, 2000, s. 165-166). Gromadzenie się tych samych osób wokół stałego proboszcza umożliwi tworzenie zróżnicowanych i głębszych relacji międzyludzkich oraz pielęgnowanie stabilnego środowiska żyjącego według wymogów płynących z wiary katolickiej i zobowiązań wyrastających z chrześcijańskiej miłości. Dojrzewanie młodego pokolenia w takiej naturalnej wspólnocie parafialnej sprawia też, że udział świeckich w Eucharystii staje się niewyczerpalnym źródłem dynamiki misyjnej. Przypominał o tym św. Jan Paweł II: „Cała księga Dziejów Apostolskich świadczy, że byli oni wierni swemu powołaniu i otrzymanemu posłannictwu. Członkowie pierwszej wspólnoty chrześcijańskiej «trwali w nauce Apostołów i we wspólnocie w łamaniu chleba i w modlitwie» (Dz 2,42). Znajdujemy tu niewątpliwie ustalony już obraz Kościoła. Czerpiąc ze źródła nauczania Apostołów, rodzi się on i karmi nieustannie Słowem Pańskim, święci je w Ofierze Eucharystycznej i poprzez dowody miłości daje świadectwo o nim wobec świata” (CT, nr 10).

Uwzględnianie środowiska żywej wiary, konkretnego zgromadzenia liturgicznego, jest niezwykle ważne i nie może być pomijane w rzeczywistym procesie wychowawczym. To hierarchia wartości uznawanych w celebracjach i autentycznie pielęgnowanych w codziennym życiu warunkuje ludzkie zachowania i silnie wpływa na ocenę własną, bliźnich, zdarzeń, zachowań i predyspozycji. Przyjęty i ceniony przez Kościół system wartości duchowych i materialnych pozytywnie uwrażliwia także na trwałe ogólnoludzkie wartości o charakterze: transcendentnym, uniwersalnym, estetycznym, poznawczym, moralnym i społecznym. W katolickim wychowaniu uwzględnia się również wartości doczesne: witalne, pragmatyczne, prestiżowe, a nawet hedonistyczne. Wszystkie one jednak uwzględniane są w hierarchii ważności w dalszej kolejności i poddawane roztropnej ascezie.

2. Liturgia Słowa z homilią skutecznym środkiem w wychowaniu

W liturgii głównym wychowawcą jest Bóg ze swoim autorytetem (KL, nr 7): „Obraz Chrystusa-Nauczyciela utrwalił się w sercach Dwunastu Apostołów i pierwszych uczniów” (CT, nr 10). Posłuszeństwo wiary sprawia, że zarówno duchowni, jak i świeccy tworzą zróżnicowaną wspólnotę wsłuchującą się w objawienie Boże i uobecniają Królestwo niebieskie. Liturgia oddziałuje na wszystkich uczestników: kapłanów, zakonników, zakonnice, świeckich. Na wspólnej mszy świętej obecni są razem i poddani procesowi wychowawczemu wszyscy, którzy w tygodniu oddzielnie

uczestniczą w katechezie dostosowanej do ich wieku i dojrzałości. Wobec liturgicznego przepowiadania św. Jan Paweł II przypomniał, że „między katechezą a ewangelizacją nie ma ani rozdziału, ani przeciwstawności, ani też całkowitej tożsamości, ale jakąś wewnętrzną więzią łączą się one ze sobą i wzajemnie uzupełniają” (CT, nr 18).

W liturgii parafialnej tego samego nauczania słuchają zarówno wierzący, jak i osoby niewierzące, obecne na liturgii z racji rodzinnych, społecznych lub chrześcijańskich na ogół niepraktykujący, przybywający do kościoła parafialnego przystojnie, okazjonalnie. W ten sposób liturgia pośrednio wychowuje w duchu katolickim wszystkich ludzi dobrej woli gościnnie przebywających w kościele. Ze względu na zróżnicowanych uczestników i słuchaczy w parafialnej liturgii mogą znaleźć miejsce zarówno „pierwsze głoszenie Ewangelii, czyli misyjne przepowiadanie przez kerygmat dla wzbudzenia wiary”, a także „działalność apologetyczna, czyli poszukiwanie argumentów skłaniających do uwierzenia” (CT, nr 18).

Żywe głoszenie słowa Bożego należy do niezwykle ważnych metod wychowawczych. Aby człowiek mógł świadomie podejmować trud samowychowania potrzebuje pouczenia płynącego z autorytetu godnego zaufania. W chrześcijańskiej pedagogice wymienia się wśród poznawczych wartości wiedzę, mądrość i refleksyjność. Liturgia kształtuje te wartości. Wprawdzie kościelna katecheza zasadniczo obejmuje nauczanie doktryny katolickiej, ale domaga się wysiłku intelektualnego i prowadzi do sakramentów. Katecheci przekazują prawdy wiary na ogół w sposób systematyczny i całościowy. Celem ich działania jest wprowadzenie ewangelizowanych osób w poznanie i rozumienie bogatego depozytu wiary i ukierunkowanie ochrzczonych na prowadzenie nowego życia potwierdzonego moralnym postępowaniem. Pociągnięci łaską starzy i młodzi katolicy winni wdrażać się w rozważanie słowa Bożego w modlitwie osobistej (KKK, nr 2688).

Kościelne uroczystości, prawidłowo obchodzone w powtarzającym się cyklu rocznym, systematycznie i permanentnie wychowują i umacniają w wierze zarówno dorosłych, młodzież, jak i dzieci. Liturgiczne nauczanie połączone z przeżywaniem prawd wiary obejmuje wiele elementów pasterskiej misji Kościoła (CT, nr 18). Niedziela ze swym przesłaniem zbawczym w cotygodniowym cyklu staje się dla chrześcijan miarą ich życia, a wielkie święta katolickie, które są świętami Chrystusa, opromieniają ludzi Jego światłem (Ratzinger, 2002, s. 84-100).

Według prawodawstwa liturgicznego homilia, zastrzeżona dla duchownych wyświęconych (tj. biskupów, prezbiterów, diakonów) (KPK, kan. 767, § 1), głoszona jest podczas każdej Eucharystii

w niedziele i święta obowiązkowe, a także przy udzielaniu chrztu, w obrzędach pokuty, małżeństwa i pogrzebu (CT, nr 48). Z założenia ma charakter mistagogiczny, a więc bazuje na formacji intelektualno-duchowej zdobytej na katechezie, a zarazem jest jej misteryjnym dopełnieniem i inspiracją do dynamicznego zaangażowania w urzeczywistnianie Królestwa Bożego we współczesnym świecie (OChWD, nr 38). Zatem wiedza katechetyczna jest niezbędna do świadomego i czynnego udziału w obrzędach liturgicznych oraz konsekwentnego postępowania w codzienności według wymogów wiary. Przed wychowawcami stoi niełatwe zadanie rozbudzenia w dzieciach i młodzieży serdecznego i żywego umiłowania Pisma Świętego. W odnowionej świętej liturgii głoszone słowo Boże wyjaśniane jest w homilii oraz utrwalane w czerpiących z niego natchnienie prośbach, modlitwach i pieśniach (KL, nr 24). Nauczanie oparte na tekstach biblijnych sprawia we właściwy sobie sposób, że wierni głębiej poznają wszystkie tajemnice wiary i zasady życia chrześcijańskiego (CT, nr 48).

Bóg wychodzi naprzeciw ludziom i objawia się im, aby doprowadzić ich do zbawienia (KKK, nr 50n). Źródłem objawienia chrześcijańskiego jest Pismo Święte i Tradycja (CT, nr 27). Ukierunkowanie na liturgię po Soborze Watykańskim II ubogaca katechezę o treści paschalne i misteryjne (Kotkowski, 2019, s. 101-107). Przepowiadanie, które dokonuje się podczas sprawowania liturgii, zwłaszcza w czasie zgromadzeń eucharystycznych, stanowi ważny rodzaj wychowawczej katechezy, gdyż w niej duszpasterze zachęcają uczniów Pana, by codziennie podejmowali swoją pielgrzymkę duchową w prawdzie, uwielbieniu i w dziękczynieniu (CT, nr 48). W sakramentalnych celebracjach, a zwłaszcza we mszy św., w której po Soborze Watykańskim II znacząco rozszerzono stół słowa Bożego, występuje systemowe przypominanie głównych treści dogmatycznych. Jednocześnie dokonuje się przeżywanie rzeczywistości zbawczej w anamnezie teologiczno-liturgicznej oraz jakby pośrednio realizuje się kształtowanie prawidłowego światopoglądu, formowanie religijnych postaw, utrwalanie wewnętrznych aktów i podejmowanie decyzji moralno-egzystencjalnych. Dobrze przygotowana i wygłoszona homilia, dostosowana do słuchających, a także uwzględniająca szczególny charakter i tok liturgii, podejmuje drogę wiary, którą katecheza wskazała, i doprowadza ją do właściwego kresu (CT, nr 48).

Liturgia jest źródłem mądrości nadprzyrodzonej. Kościół wychowuje do refleksyjności, a przez homilię kształtuje postawy wynikające z wymogów Ewangelii oraz wskazuje na szczerze motywy postępowania chrześcijańskiego według przykazań Bożych i rad ewangelicznych. Wychowuje katolików do świadomości, że ich całe

życie winno być ofiarną celebracją, w której nieustannie służą Bogu obecnemu także w bliźnich (Wrońska, 2010, s. 124-128). Dlatego można twierdzić, że wychowanie katechetyczne ma swój początek i wypełnienie w Eucharystii w ciągu całego roku liturgicznego (CT, nr 48).

3. Znaczenie symbolu wiary w procesie wychowawczym

Wiara w Jezusa Chrystusa i w pełnię Jego Objawienia jest podstawą do ważności i godnego przyjęcia świętych sakramentów. Katolicka wiara rodzi się ze słuchania, poznawania i akceptowania nauczania Kościoła. Ewangelizacja, katechizacja i mistagogia tworzą stopniowy i przenikający się wzajemnie system wzbudzania, kształtowania, ożywiania i pogłębiania wiary (Kiciński, 2006, s. 61-71).

W celebrowanej liturgii Kościół urzeczywistnia cel każdej katechizacji, to jest oddaje cześć Bogu oraz wychowuje wiernych do przeżywania dojrzałego chrześcijaństwa. W tym procesie wychowawczym Kościół doprowadza ich do tego samego wyznawania wiary, uzdalnia ku takiemu samemu oddaniu się Kościołowi, a także zachęca do służenia ludzkiej społeczności w tym samym ewangelicznym duchu: „jeden Pan, jedna wiara, jeden chrzest, jeden Bóg i Ojciec wszystkich” (Ef 4,5-6; za: CT, nr 67).

Jan Paweł II przypomniał, że w „Credo”, znajduje się „najdoskonalszy wyraz żywej spuścizny”, nad którą opieka została powierzona Urzędowi Nauczycielskiemu Kościoła. Symbole Wiary kształtowały się w historii, w czasach wielkich sporów teologicznych ujmując w zwięzłych sformułowaniach streszczenie wiary Kościoła (KKK, nr 185-197). „Przez całe wieki doniosłym momentem katechezy było „*traditio* symboli” (czyli streszczenia wiary), po którym następowało przekazanie modlitwy Pańskiej” (CT, nr 28).

W duchu omawianej adhortacji można z całą powagą stwierdzić, że „Credo” to najznakomitszy wyraz doktryny i narzędzie do kształtowania postawy posłuszeństwa wiary. Świadome i dobrowolne przyjęcie całego depozytu kościelnego nauczania, które streszcza publicznie wypowiedany symbol wiary, jest wyrazem dojrzałej osobowości. Katolik uznający nad sobą autorytet objawiającego się Boga i poddający się procesowi wychowywania przez Niego, rozwija się ku pełni człowieczeństwa. Zrealizowanie ideału świętego człowieka jest niemożliwe bez uwzględnienia głównego Wychowawcy – Jezusa Chrystusa nauczającego w Kościele (Krasiński, 1970, s. 1416-1427).

Katechizacja ma za zadanie zapoznać wierzących w Chrystusa z dogmatyczną i moralną nauką Kościoła powszechnego, ukształtować

wiarę w misterium zbawienia, które przeżywane jest w liturgii Kościoła, w tym w sakramentach świętych (DOK, nr 85). Celebrowanie, czyli „pamięć” przesławnych wydarzeń z historii zbawienia, wymaga ich dokładnej znajomości. Katecheza i liturgia domagają się współdziałania i wzajemnie się uzupełniają (Kiciński, 2007, s. 118-127). Nieodzowną metodą wychowawczą jest uczenie się na pamięć ważnych tekstów biblijnych, Dekalogu, formuł wyznania wiary, wybranych tekstów liturgicznych, podstawowych modlitw oraz głównych prawd nauki chrześcijańskiej. Papież przekonuje, że przyswojenie pamięciowe słów Jezusa nie tylko nie uwłacza godności młodych chrześcijan ani nie stanowi przeszkody w osobistym dialogu z Bogiem, ale jest nawet prawdziwą koniecznością. Owocność uczestniczenia w liturgicznym procesie wychowawczym domaga się oczywiście, by wyuczone na pamięć teksty zostały jednocześnie wewnętrznie przyswojone, stopniowo zgłębiane umysłem, tak by stały się źródłem osobistego i wspólnotowego życia chrześcijańskiego. Wykorzystywany pluralizm metod we współczesnej katechezie winien uwzględniać prawo wierności dochowanej Bogu i wierności okazanej człowiekowi w duchu miłości, które obowiązuje w całym życiu Kościoła (CT, nr 55).

Do pełnego wymiaru wychowania chrześcijańskiego należy radosne świętowanie nadprzyrodzonej uczyty miłości i partycypowanie w duchowej jedności z całą wspólnotą eklezjalną, w tym z Kościołem uwielbionym, z Aniołami i świętymi, zbawionymi w niebie. Piękno liturgii, podniosłość obrzędów podkreślają prawdę, że w sakramentalnych celebrowaniach, zwłaszcza w Eucharystii, wiara nie tylko jest wyznawana, ale także uroczysto przeżywana i świętowana (Wołowski, 2017, s. 170-171). To niedzielna msza święta jawi się jako miejsce, w którym całe zgromadzenie modli się tekstem symbolu wiary i wyraża radość z otrzymanego Objawienia. Szczytem świętowania katolickiej wiary jest uroczyste *Credo*, proklamowane po usłyszanej Dobrej Nowinie i wyjaśnieniu w homilii. Kościelny prawodawca zaleca nawet, aby *Wierzę w Boga* było śpiewane w każdą niedzielę i podczas każdej uroczystości (OWMR, s. 68).

4. Inspirująca rola liturgii w wychowaniu w rodzinie

Kult liturgiczny domaga się od uczestników, by zaprawiali się w prowadzeniu własnego życia według nowego człowieka w sprawiedliwości i świętości prawdy (Ef 4,22-24). Wychowanie katolickie ma na celu bardzo wzniosłe, ale stopniowe wprowadzanie ochrzczonych

w tajemnicę zbawienia, tak aby stawali się z każdym dniem coraz bardziej świadomi otrzymanego daru wiary i chwalili Boga w duchu i w prawdzie (J 4,23). Skutkiem tego naturalnego i uświęcającego procesu jest dążenie nie tylko do pełnego rozwoju osoby ludzkiej, lecz przede wszystkim kształtowanie ludzi doskonałych na miarę pełni Chrystusowej (Ef 4,13), by przyczyniali się do wzrostu Ciała Mistycznego (DWCH, nr 2).

Św. Jan Paweł II przypomniał, że „działalność katechetyczna w rodzinie ma swój bardzo szczególny charakter, niczym w żaden sposób nie zastąpiony, a podkreślany bardzo słusznie przez Kościół, zwłaszcza przez Sobór Watykański II” (CT, nr 68). Rodzicielskie wychowanie potomstwa w katolickiej wierze rozpoczyna się od wczesnego dzieciństwa (KKK, nr 2685). Uświęcająca łaska Boża, zaszczerpiona w dziecku na Chrzcie świętym, domaga się pielęgnowania nadprzyrodzonego życia. Jak zauważył św. Jan Paweł II, proces dojrzewania ku świętości „dokonuje się już, gdy członkowie każdej poszczególnej rodziny wspomagają się wzajemnie, by wzrastać w wierze przez swoje często milczące, ale wytrwałe świadectwo życia chrześcijańskiego, prowadzonego według Ewangelii wśród codziennych zajęć” (CT, nr 68).

Jan Paweł II kontynuował soborowy kierunek wiązania katolickiej rodziny z liturgiczną rzeczywistością eklezjalną. Wspólnota rodzinna wypełnia swoje posłannictwo, w tym także formacyjne, przez realizowanie wzajemnej miłości swych członków i przez modlitwę wspólnie zanoszoną do Boga. Cała rodzina, jednocząc się w kulcie liturgicznym, okazuje się niejako domowym sanktuarium Kościoła (DA, nr 11). Rodzina otrzymuje w liturgii realną pomoc, aby ta wyjątkowa w swym rodzaju szkoła kształtowania charakteru i postaw, skutecznie animowała dynamiczny proces duchowego wzrostu. Regularne uczestnictwo w niedzielnej Eucharystii dorosłych z dziećmi zapewnia ciągłość oddziaływania środowiska wiary na wychowanków, także przez osobisty przykład wychowawców, czego nie należy lekceważyć (Skreczko, 2010). Stopniowe dojrzewanie społeczne umacnia się jeszcze w katolickim domu, gdy wraz z nadejściem wydarzeń rodzinnych, takich jak przyjmowanie Sakramentów, obchód świąt liturgicznych, narodziny dziecka czy żałoba, starsi dbają, aby wyjaśniać młodszym chrześcijański czy religijny sens tych wydarzeń (CT, nr 68).

Warto uświadamiać sobie, że chrześcijańska liturgia wyrosła z ducha radosnego spotkania przy jednym stole rodzinnym. Stąd pielęgnowanie w katolickich domach ducha liturgicznego świętowania, opartego na rodzinnej i przyjacielskiej atmosferze wspólnego przebywania, radowania się i wspierania się, umacnia wszystkie działania

kultowe podejmowane dla budowania jedności z Chrystusem i ludźmi. Rodzinny dom i parafialny kościół z misterium liturgii umożliwiają duchowe formowanie uczniów Pana, tworząc metodę wychowania integralnego, która posiada nieporównywalnie wyższą skuteczność aniżeli nauczanie werbalne (Kopeć, 2007, s. 5).

Poprzez liturgie kształtowane są uniwersalne wartości, takie jak prawda i dobro. Także samo piękno celebracji wpływa wychowawczo na wyrobienie w uczestnikach wrażliwości estetycznej (*Wychowanie*, Encyklopedia). Jednak wobec rodzącego się pytania, czy samo uczestnictwo w liturgicznych obrzędach zapewni młodemu pokoleniu dostęp do pełnego depozytu wiary i przekaże doświadczenie moralnych zasad, odpowiedź jest niestety negatywna. We współczesnych warunkach silnego oddziaływania subkultury antychrześcijańskiej na dzieci i młodzież mogą już nie wystarczać ogólne praktyki religijne i zwykle rozmowy wychowawcze. Papież pouczał, że w wychowaniu „trzeba iść dalej: rodzice chrześcijańscy niech się starają w życiu rodzinnym podejmować i prowadzić dalej formację, otrzymaną skądinąd w sposób metodyczny” (CT, nr 68).

Liturgia przeżywana w kościele parafialnym domaga się kontynuacji we wspólnocie rodzinnej (Margański, 2003, s. 36), a szczególnie tam, „gdzie ustawy przeciwne religii utrudniają samo wychowanie w wierze, gdzie z powodu rozpowszechnionego niedowiarstwa lub panującego tzw. laicyzmu nie daje się faktycznie możliwości pełnego rozwoju religijności, tam ten „kościół domowy” pozostaje jedynym miejscem, gdzie dzieci i młodzież mogą pobierać prawdziwą katechezę” (CT, nr 68).

Z uczestnictwa w liturgii wynika moralny aspekt wychowania, w którym pielęgnowane są takie wartości, jak: godność, miłość, odpowiedzialność, bohaterstwo, przyjaźń, honor, sprawiedliwość, skromność, szczerłość, uczciwość, wierność. Ugruntowanie tych wartości w gronie najbliższych osób sprawia, że „ma to często decydujący i trwały wpływ na dusze chłopców i dziewcząt, gdy tego rodzaju prawdy, dotyczące najważniejszych problemów wiary i życia chrześcijańskiego, są tak na nowo omawiane w atmosferze rodzinnej, przepojonej miłością i szacunkiem” (CT, nr 68).

Z punktu widzenia katolickiej wiary urzeczywistnienie świętości i osiągnięcie zbawienia jest ostatecznym celem życia i wszelkiej aktywności ludzkiej (KKK, nr 2807). Głoszenie kerygmatu to ogólnie rozumiana ewangelizacja, która ma doprowadzić słuchaczy do decyzji o osobistej relacji z Jezusem Chrystusem jako Panem i Zbawicielem, oraz życie katolickie we wspólnocie Kościoła (Jodko, 2000, s. 137).

Liturgia, która odsyła do wymiaru duchowego i eschatologicznego, wychowuje do roztropnego życia, tak by urzeczywistniło się upragnione szczęście wieczne. Papież dodaje również, że samym rodzicom opłaci się podjęty trud merytorycznego i metodycznego dzielenia się wiarą z wychowankami, gdyż „w tym dialogu katechetycznym każdy bierze i daje” (CT, nr 68).

W liturgii przeżywane są treści, które podejmuje pedagogika oparta na chrześcijańskich podstawach filozoficznych i światopoglądowych oraz na doktrynie wychowawczej Kościoła katolickiego. Przed rodzicami, katechetami i wychowawcami ciąży obowiązek ukształtowania w wychowankach postaw ogólnoludzkich, spójnych z odpowiedzialnością społeczną. Posoborowa liturgia przeżywana w duchu wspólnoty (*koinonii*) odpowiada na pojawiające się wyzwania wobec wymogu społecznego wychowania (Żądło, 2012). Te wartości społeczne to rodzina w tradycyjnym rozumieniu, patriotyzm, solidarność, praworządność, a także wyrozumiałość wobec grzeszącego płynąca z nadziei na jego nawrócenie i otwartość na dobrą wolę drugiego (są to głębsze wartości od współcześnie lansowanej tak zwanej świeckiej tolerancji) (Karolczak-Biernacka, 2000, s. 80). Dojrzałe współuczestnictwo w liturgii kształtuje pośrednio także postawy umiłowania swego najbliższego otoczenia i tylko wzmacnia rolę rodziny oraz szkoły w wychowaniu ku wartościom patriotycznym (Warmuz, 2018, s. 219-228). Oczywiście, tylko świadome i czynne uczestnictwo we mszy świętej zakłada pełny rozwój ludzkiej osobowości, gdyż wychowanie, aby było skuteczne, wymaga nie tylko całego systemu czynności wychowawców (nauczycieli, rodziców i innych), ale i współpracy i zaangażowania samego wychowanka. Dopiero wtedy będą zachodziły w nim zmiany w pożądanym kierunku, a więc kształtowanie i przekształcanie uczuć, przekonań i postaw społecznych, moralnych, estetycznych, kształtowanie woli i charakteru oraz wszechstronne rozwijanie osobowości (Okoń, 1987, s. 243).

W sytuacji wielu podmiotów oddziaływania wychowawczego rodzi się postulat niezbędnej koordynacji między nimi. Jan Paweł II wskazywał, że „rodzice chrześcijańscy muszą wciąż wkładać wysiłek, by się przygotować do katechizowania swych dzieci i by to zadanie wypełnić z niestrudzonym zapałem. Trzeba też popierać ludzi i instytucje, które pomagają rodzicom do wypełnienia tego obowiązku, czy to w osobistych kontaktach z nimi, czy przez kongresy i zjazdy, czy też przez wszelkiego rodzaju pomoce pedagogiczne; te osoby i instytucje świadczą katechezie wybitne usługi” (CT, nr 68).

Zakończenie

Zgodnie z zasadami pedagogiki wyrosłej z kultury chrześcijańskiej wychowanek, aby móc rozwijać się wszechstronnie pod względem umysłowym, fizycznym i duchowym, musi przejść przez cztery społeczności wychowania: rodzinę, państwo, Kościół, szkołę katolicką. Te instytucje, współpracując ze sobą, mogą skutecznie wychowywać do pokoju z Bogiem i ludźmi (Zarzecki, 2012, s. 28). Zatem po czterdziestu latach od opublikowania *Catechesi tradendae*, liturgia, jako szczyt i źródło działalności Kościoła, nadal inspiruje i uzdalnia ludzi do chrześcijańskiego życia, a „katecheza rodzinna wyprzedza każdą inną formę katechezy, towarzyszy jej i poszerza ją” (CT, nr 68).

Wykaz skrótów

CT	<i>Catechesi tradendae</i>
DA	<i>Dekret o apostołstwie świeckich</i>
DOK	<i>Dyrektorium ogólne o katechizacji</i>
DWCH	<i>Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim</i>
KKK	<i>Katechizm Kościoła Katolickiego</i>
KL	<i>Konstytucja o liturgii świętej</i>
KPK	<i>Kodeks Prawa Kanonicznego</i>
OChWD	<i>Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych</i>
OWMR	<i>Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego</i>

Bibliografia

- Biblia Tysiąclecia*, 1991, wydanie trzecie, Pallotinum, Poznań – Warszawa.
- Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”*, w: Przybył M. (red.), 2002, Sobór Watykański II, Pallotinum, Poznań, s. 314-324.
- Dekret o apostołstwie świeckich „Apostolicam actuositatem”*, w: Przybył M. (red.), 2002, Sobór Watykański II, Pallotinum, Poznań, s. 377-401.
- Jan Paweł II, 1980, *Adhortacja Apostolska „Catechesi tradendae”. O katechizacji w naszych czasach* (Watykan, 16.10.1979), Warszawa.
- Jodko R., 2000, *Ewangelizacja młodzieży w nauczaniu Jana Pawła II*, w: Nowak W. (red.), *Młodzież a ewangelizacja w perspektywie wyzwania XXI wieku. Materiały Konferencji Naukowej w Olsztynie*,

- w dniu 13.10.2000, Studio Poligrafii Komputerowej „SQL” s.c., Olsztyn, s. 135-149.
- Karolczak-Biernacka B., 2000, *Studia nad tolerancją w środowisku szkolnym. Problem kształtowania postaw tolerancji w aspekcie psychologicznym i zjawisk cywilizacyjnych*, w: Nowak W. (red.), *Młodość a ewangelizacja w perspektywie wyzwań XXI wieku. Materiały Konferencji Naukowej w Olsztynie, w dniu 13.10.2000*, Studio Poligrafii Komputerowej „SQL” s.c., Olsztyn, s. 65-87.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, 2002, II wydanie poprawione, Pallottinum, Poznań.
- Kiciński A., 2006, *Ordo initiationis christianae adultorum inspirującym źródłem katechezy*, *Kwartalnik Pastorski Diecezji Siedleckiej*, t. 4, nr 1, s. 61-71.
- Kiciński A., 2007, *Katecheza i liturgia*, *Roczniki Teologiczne*, t. 54, z. 6, s. 117-128.
- Kodeks Prawa Kanonicznego*, 1983 [on-line], <https://sip.lex.pl/akty-prawne/akty-korporacyjne/kodeks-prawa-kanonicznego-286754792> [dostęp: 12.05.2020].
- Konferencja Episkopatu Polski, 1988, *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Księgarnia św. Jacka, Katowice.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, 1997, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Watykan.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, 2002, *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*, Pallottinum, Poznań.
- Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum concilium”*, w: Przybył M. (red.), 2002, *Sobór Watykański II*, Pallottinum, Poznań, s. 48-78.
- Kopeć J., 1996, *Formy przygotowania do I Komunii św. w praktyce Kościoła w Polsce*, w: Pierskała R. i Sobeczko H.J. (red.), *Sakramenty inicjacji chrześcijańskiej w liturgii i praktyce duszpasterskiej. Materiały sympozjum zorganizowanego przez Katedrę Liturgii i Hagiografii Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego w Kamieniu Śląskim w dniach 4-5.11.1996* (seria: Sympozja), Opole, s. 143-162.
- Kopeć J., 2007, *Formacja liturgiczna czyli mistagogia w liturgii i przez liturgię* [on-line], <https://liturgia.wiara.pl/doc/419581.Formacja-liturgiczna-czyli-mistagogia-w-liturgii-i-przez> [dostęp: 12.04.2007].
- Kotkowski P., 2019, *Misterium Paschalne w Czwartej Modlitwie Eucharystycznej. Perspectiva*, *Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne*, t. 34, nr 1, s. 94-112.
- Kraśniński J., 1970, *Misterium Chrystusa w sakramentach*, *Znak*, t. 22, s. 1416-1427.

- Margański B., 2003, *Wychowanie liturgiczne we wspólnotce Kościoła: wychowanie w liturgii i przez liturgię*, *Seminare*, t. 19, s. 31-47.
- Nowak W., 2000, *Liturgia a reewangelizacja młodzieży*, w: Nowak W. (red.), *Młódzież a ewangelizacja w perspektywie wyzwań XXI wieku. Materiały Konferencji Naukowej w Olsztynie, w dniu 13.10.2000*, Studio Poligrafii Komputerowej „SQL” s.c., Olsztyn, s. 151-173.
- Okoń W., 1987, *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa.
- Ratzinger J., 2002, *Duch liturgii*, tłum. Piecul E., Christianitas, Poznań.
- Skreczko A., 2006, *Wychowanie liturgiczne*, *W Służbie Miłosierdzia*, t. 11 [on-line], https://opoka.org.pl/biblioteka/I/ID/wych_liturg.html [dostęp: 5.02.2007].
- Skreczko A., 2010, *Gdy dziecko nie chce iść do kościoła*, *W Służbie Miłosierdzia*, t. 6 [on-line], https://opoka.org.pl/biblioteka/I/ID/w_sluzbie_06_2010_protest.html [dostęp: 20.07.2010].
- Świerzawski W., 1982, *Eucharystia Chrystusa i Kościoła*, WAM, Kraków.
- Warmuz D., 2018, *Rola rodziny oraz szkoły w wychowaniu ku wartościom i postawom patriotycznym. Perspectiva*, *Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne*, t. 33, nr 2, s. 219-228.
- Wołowski R., 2017, *Odpowiedzialność celebransa za piękno liturgii. Możliwość adaptacji po Soborze Watykańskim II. Perspectiva*, *Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne*, t. 31, nr 2, s. 163-171.
- Wrońska H., 2010, *Rola liturgii w katechezie*, *Roczniki Pastoralno-Katechetyczne*, t. 57, nr 2, s. 121-132.
- Wychowanie* (hasło) [on-line], <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/wychowanie;3998683.html> [dostęp: 24.09.2019].
- Zarzecki L., 2012, *Teoretyczne podstawy wychowania. Teoria i praktyka w zarysie pedagogiki otwartej*, Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa w Jeleniej Górze, Jelenia Góra.
- Żądło A. (red.), 2012, *Wychowanie do liturgii i przez liturgię*, Księgarnia św. Jacka, Katowice.